

УДК 332.122:338.45

**РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ****Ватченко Б. С., к. е. н.***Університет митної справи та фінансів, м. Дніпропетровськ*

Промислова діяльність розподілена по всій території України нерівномірно та зосереджена у певних регіонах, особливо в східній частині країни. Лідерами промислового виробництва по праву вважаються Донецький, Луганський, Дніпропетровський, Запорізький, Харківський і Полтавський регіони оскільки разом вони дають найбільшу частину валової доданої вартості (40% у 2005 р.; 39,1% у 2012 р.). Частка збиткових промислових підприємств України зменшується з 41,3% в 2007 р. до 36,8% у 2013 р., але показник рентабельності операційної діяльності не перевищує 5%. Найбільшу частку інвестицій в основний капітал у загальній структурі займають власні кошти підприємств та організацій – 59,7% (2012 р.) і 63,8% (2013 р.). У 2013 р. освоєно виробництво 3138 найменувань нових видів продукції, тобто менш ніж в 7 разів, чим у 2002 р. Прийнята у 2004 р. загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій не була реалізована. За оцінками фахівців на сьогодні в Україні частина продукції 5-го технологічного укладу становить близько 4,2% від виробленої продукції, а продукція 6-го технологічного укладу не виготовляється взагалі. В умовах дефіциту бюджетних коштів нові програми затверджуються і декларуються, проте їх фактичне фінансування державою або не відбувається, або ж знаходиться на рівні 0,5-1% від запланованих обсягів фінансування на рік. Для розвитку промислових регіонів України необхідно: закінчення військових дій; створення прозорих умов ведення підприємницької діяльності в ринковій економіці; диверсифікація промисловості зі збільшенням в її структурі питомої ваги 5-го і 6-го технологічних укладів; впровадження ресурсо-, енерго- і екологозберігаючих технологій, а також безвідходних та маловідходних виробництв; поступовий перехід від експортоорієнтованої добувної промисловості до промисловості кінцевого продукту з нарощуванням вагомості України в цьому напрямку; створення науково-технічних інноваційних центрів, які займатимуться як розробкою інноваційних технологій, так і навчанням власних наукових кадрів.

Ключові слова: промислові регіони, обсяги продукції, основні засоби, знос, технологічний уклад, інновації, фінансування.

UDC 332.122:338.45

**DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL REGIONS IN TERMS OF
TRANSFORMATIONAL ECONOMY OF UKRAINE****Vatchenko B., PhD.***University of customs and finance, Dnipropetrovsk*

Industrial activity is divided throughout Ukraine one sided and is located in certain regions, mostly in the eastern part of the country. Leaders of industrial production are

considered to be Donetsk, Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia, Kharkiv and Poltava regions as they give the biggest share of gross value added (GVA) (40% in 2005; 39,1% in 2012). The share of unprofitable enterprises decreases from 41,3% in 2007 to 36,8% in 2013, but profitability ratio of operating business does not exceed 5%. Most investments into capital assets in general structure take equity capital of enterprises – 59,7% (2012) and 63,8% (2013). In 2013 3138 items of new types of goods were mastered and it is in 7 times less than in 2002. Adopted in 2004 nationwide comprehensive programme of the development of high technologies was not carried out. In the estimation of specialists today in Ukraine the production of the 5th technological mode is around 2%, and the production of the 6th technological mode is not manufactured at all. In terms of budget deficit new programmes are approved and declared but their financing by the state does not take place or it is on the level of 0,5-1% from planned volume of financing for year. To develop industrial regions in Ukraine it is important to cease hostilities; to create clear conditions for business activity in the market economy; to diversify industries increasing the share of production of the 5th and 6th technological modes; to implement resource and energy saving technologies, waste free and low waste productions. Gradual transition from export-oriented raw materials industry to final product industry accumulating the relevance of Ukraine in this direction and creation of technological innovative centers which will deal with process technology and innovation and scientific personnel training is also necessary to realize.

Keywords: industrial regions, volume of production, basic methods, depreciation, technological mode, innovations, financing.

Актуальність проблеми. Період адаптації до умов відкритого ринку супроводжується змінами в галузевій структурі України. Сучасна галузева структура стала менш прогресивною і нагадує структуру початкового етапу індустріалізації та структуру країн з сировинною експортною орієнтацією.

Основними проблемними питаннями розвитку промисловості є істотне відставання України у сфері використання інформаційних технологій, залежність економіки України від зовнішньої кон'юнктури, зменшення частки високотехнологічних виробництв, що призводить до скорочення попиту на власні науково-дослідні та прикладні розробки та стримує розвиток прогресивних технологій. Тому дослідження в напрямку формування ефективного та прибуткового промислового виробництва, що випускає конкурентоспроможну продукцію є, як ніколи, актуальними.

Аналіз останніх наукових досліджень. Теоретичною основою роботи стали наукові праці провідних вітчизняних вчених-економістів

присвячені проблемі розвитку промислових регіонів України: А.І. Амоші, В.П. Вишневецького, Л.А. Збаразских – промислова політика України [5], В. В. Підгорного – проблеми інвестиційної привабливості Донецької області [3], Л.І. Федулової – інноваційні аспекти промисловості [8,9] та інших. Однак, реформування промислового сектора за весь період незалежності України відбувається дуже повільними темпами, і питання стану та розвитку промисловості в регіонах потребує подальших досліджень.

Метою роботи є дослідження розвитку промислових регіонів в умовах трансформаційних перетворень в Україні та визначення напрямків їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Промисловий сектор відіграє ключову роль в економіці України. Показники його діяльності є ключовим фактором соціально-економічного розвитку. Україні у спадок дістався потужний промисловий комплекс з домінуючим виробництвом 3-го і 4-го технологічних укладів. Це, переважно – традиційні галузі добувної та переробної промисловості, створені на ранніх стадіях індустріалізації, які вичерпали свої можливості [8]. За результатами 2013 р частка промисловості у ВВП України в 2007-2013 рр. становила від 21% до 26%. Це дає підстави стверджувати, що Україна – це країна з індустріальною моделлю економіки. Промислова діяльність розподілена по всій території України нерівномірно та зосереджена у певних регіонах (областях), особливо в східній частині країни. Незважаючи на те, що промислове виробництво в Україні безперервно скорочується, його лідерами по праву вважаються Донецький, Луганський, Дніпропетровський, Запорізький, Харківський і Полтавський регіони оскільки разом вони дають найбільшу частину валової доданої вартості 40% у 2005 р.; 39,1 % у 2012 р.

За 2005-2013 рр. обсяги реалізованої промислової продукції у вартісному вираженні зросли, проте, вартісні значення не можуть дати повної впевненості в перспективі розвитку тієї чи іншої галузі промисловості. Наведені в таблиці 1 індекси промислової продукції в 2005-2013 рр. свідчать про значне падіння промислового виробництва [1, 6, 7.].

З усіх промислових регіонів у Дніпропетровській області більшою мірою розвинена добувна галузь, яка за результатами роботи 2013 року склала 26,9%, тоді як добувна галузь Запорізької області лише – 3,6%. Переробна галузь має найбільшу частку в структурі промисловості досліджуваних регіонів (рис.1).

Таблиця 1. Індекси промислової продукції за 2005-2013 рр., %

Регіон \ Рік	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Донецький	92,1	106,1	107,7	92,2	78,2	114,7	113,6	94,6	93,6
Дніпропетровський	107,4	108,4	106,6	91,4	79,0	116,1	105,4	102,2	98,5
Запорізький	103,7	109,5	118,5	97,8	69,3	107,8	106,3	96,8	97,1
Луганський	101,6	101,7	116,0	94,1	80,1	107,1	115,8	92,5	91,1
Полтавський	97,6	106,5	103,2	85,9	84,3	112,6	99,6	100,0	94,7
Харківський	112,5	105,9	109,6	103,6	79,7	105,8	105,5	97,6	94,5

Протягом досліджуваного періоду (2005-2013 рр.) спостерігається падіння частки продукції переробної галузі при одночасному зростанні частки добувної галузі промисловості по всім промисловим регіонам. Наприклад, в Дніпропетровському регіоні переробна галузь зменшилася з 71,2% (2005 г.) до 56,1% (2013 г.).

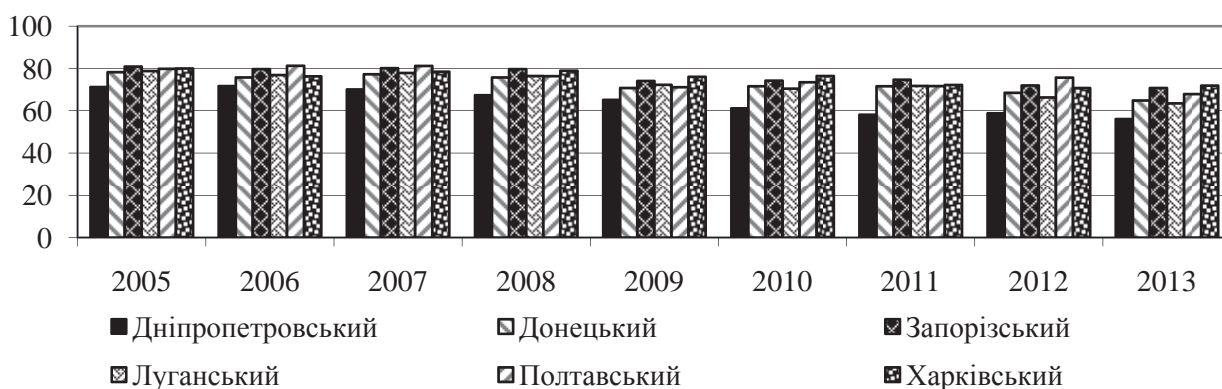

Рис. 1 Динаміка частки переробної галузі по промисловим регіонам України за 2005 – 2013 рр., %

Структура промисловості Луганського регіону частково нагадує структуру Донецького: переробна галузь в 2013 р становила 63,5%, видобувна галузь тільки 17,7%, а постачання електроенергії, газу, пари та кондиціонованого повітря, – 16% (порівняємо з відповідними даними: 64,9%, 16,3% і 17,9% – у Донецькому регіоні). У Полтавському регіоні перше місце займає переробна галузь – 67,9%, друге – видобувна галузь – 23,8%, постачання електроенергією, газом, парою і кондиціонованим повітрям - 7,8%.

В Україні частка збиткових промислових підприємств зменшилася з 41,3% в 2007 р до 36,8 % у 2013 р. Показник рентабельності операційної діяльності не перевищує 5%. А в 2013 р. він становив 3,0%.

Якість і конкурентоспроможність продукції залежать від багатьох факторів, у тому числі і від стану основних засобів. Більшість основних засобів промисловості має величезний знос, адже вони були введені в експлуатацію в середині ХХ ст. По Україні у 2010 р. ступінь зносу склала 74,9% , а у 2012 р. - 76,8% , тоді як в 2000 р. він був 43,7%. У

2010 р. Знос основних фондів у промислових регіонах дорівнював: у Харківському – 88,7%, у Дніпропетровському – 78,7%, у Полтавському – 73,5%, у Донецькому – 64,5% і в Луганському – 55,9% [7].

У ринковій економіці інвестиції відіграють надзвичайно важливу роль у розвитку національного виробництва. Завдяки їм відбувається технічне переоснащення підприємств, удосконалюється продукція, здійснюється науково-дослідна робота – на рівні підприємства, на рівні держави – поліпшується її інвестиційний клімат, підвищуються показники конкурентоспроможності економіки. Промисловість є основою економіки будь-якої країни, тому аналіз зміни обсягу інвестицій в промисловість дають змогу визначити тенденцію інноваційно-інвестиційної спрямованості економіки України в цілому (рис. 2) [6,7].

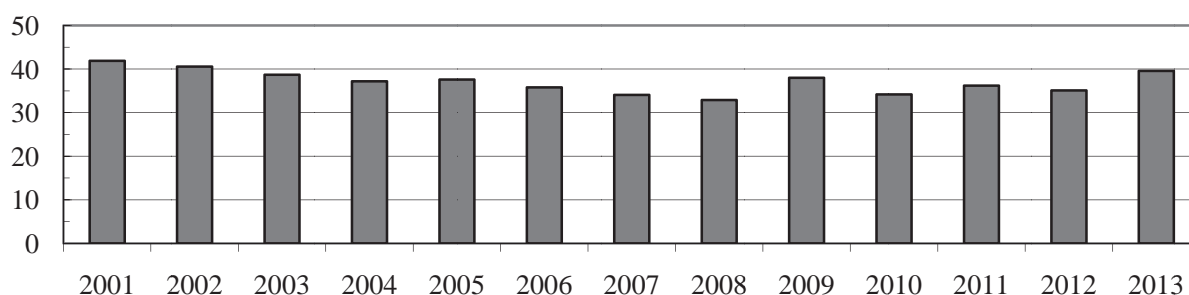

Рис.2. Частка інвестицій в основний капітал у промисловість

Рівень інвестицій, які є основою для розвитку підприємств, окремих галузей і економіки в цілому, протягом багатьох років лишається на низькому рівні. Тільки у 2001 р. їх частка в основний капітал у промисловості становила 41,9%. У наступні роки цю межу не перетнули.

Аналіз структури інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування показав, що найбільшу частку інвестицій в основний капітал у загальній структурі займають власні кошти підприємств та організацій – 59,7% (2012 р.) і 63,8% (2013 р.).

Сьогодні вкрай низький рівень нововведень в промисловості України (рис.3).

Рис. 3 Показники інноваційної діяльності в промисловості України

У 2013 р. освоєно виробництво 3138 найменувань нових видів продукції, тобто менш ніж в 7 разів чим у 2002 р. Максимальні темпи кількості освоєних виробництв нових видів продукції мали місце в період 2000-2002 рр.

В Україні ще в 2004 р була затверджена загальнодержавна комплексна програма розвитку високих наукоємних технологій. Передбачалося, що її виконання дасть можливість: розвинути наукоємні технології; поліпшити технічні характеристики вітчизняної продукції, підвищити її конкурентоспроможність; створити ефективну систему фінансування науки, зокрема науково-технічних проектів, успішна реалізація яких сприятиме активізації інноваційної діяльності підприємств, що виробляють високотехнологічну продукцію; змінити структуру промислового комплексу за технологічними укладами – збільшити у період до 2013 року обсяги виробництв 5-го технологічного укладу з 5 до 12 відсотків, а виробництв 6-го технологічного укладу – з 1 до 3 відсотків; збільшити до 2013 року частку високотехнологічної продукції в експорті України до 20 відсотків; знизити енергоємність валового внутрішнього продукту [4]. Однак очікуваних результатів досягнуто не було. За оцінками фахівців на сьогодні в Україні частина продукції 5-го технологічного укладу становить близько 4,2% від виробленої продукції, а продукція 6-го технологічного укладу не виготовляється взагалі. Частка експорту високотехнологічної продукції в структурі товарного експорту України становить близько 2% [2].

В умовах дефіциту бюджетних коштів (частка інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів становила 8,9% у 2012 р. і 5,1% у 2013 р.), нові програми затверджуються і декларуються, проте їх фактичне фінансування державою або не відбувається, або ж знаходиться на рівні 0,5-1% від запланованих обсягів фінансування на рік [2].

Для України, перед якою поставлено стратегічне завдання модернізації національного господарства і більш ефективного включення у світову економіку, розвиток науково-технологічної та інноваційної сфери має практичне значення. Створення інноваційної системи, яка спирається на використання ринкових механізмів і активну державну науково-технологічну та інноваційну політику, повинно стати основою для розвитку галузей і секторів, заснованих на знаннях, їхньої довгострокової конкурентоспроможності в рамках національних

кордонів і на світових ринках [9]. Але в Україні повільно впроваджуються як власні наукові результати, так і чужі інновації, знання і розробки. До об'єктивних причин такого становища можна віднести згасання інноваційних процесів без належної підтримки і використання науково технологічних придбань попередніх років, до суб'єктивних – відмова економічних суб'єктів від декларування інноваційних продуктів, яке не має сенсу при відсутності інноваційних пільг [5].

Найважливішим економічним пріоритетом на сучасному етапі розвитку є диверсифікація економіки, переведення її на інноваційний шлях розвитку для формування 5-го і 6-го технологічних укладів.

Видобувна галузь, до складу якої входить видобуток газу і нафти, є стратегічно важливою для держави і повинна бути націоналізована, щоб працювати в інтересах народу України. При цьому перспективним є розвідка і видобуток вуглеводневої сировини.

Перспективи розвитку підприємств переробної промисловості залежать від виходу на нові ринки продукції цієї галузі, в першу чергу, на ринки країн ЄС, а також пошук засобів, які дозволять модернізувати виробництво і поліпшити якість продукції.

Війна лише посилила негативні тенденції в економіці України. В результаті військових дій практично знищена промисловість Донецького економічного району.

Національну промисловість очікують прискорена деіндустріалізація, закриття через відсталості та спрацьованості підприємств побудованих в радянські часи. Але, процеси деіндустріалізації промислових підприємств (комплексів) можуть стати початком для розвитку в Україні промислового туризму. При умовах зацікавленості фінансових і наукових світових центрів розвиток може отримати аерокосмічна та авіаційна галузі України.

Висновки. Промисловість є основою економіки будь-якої країни. Якість і конкурентоспроможність її продукції залежать від багатьох факторів, у тому числі і від стану основних засобів. Більшість основних засобів промисловості має величезний знос, так по Україні у 2010 р. ступінь зносу склала 74,9% , а у 2012 р. - 76,8% , тоді як в 2000 р. вона була 43,7%. Знос основних фондів вимагає розпочати оновлення промисловості відповідно до загальносвітових стандартів, але для початку слід окреслити коло пріоритетів необхідного оновлення, які б були інвестиційно привабливі. Для розвитку промислових регіонів України необхідно: закінчення військових дій; створення прозорих умов

ведення підприємницької діяльності в ринковій економіці; диверсифікація промисловості зі збільшенням в її структурі питомої ваги 5-го і 6-го технологічних укладів; впровадження ресурсо-, енерго- і екологізберігаючих технологій, а також безвідходних та маловідходних виробництв; поступовий перехід від експортоорієнтованого добувної промисловості до промисловості кінцевого продукту з нарощуванням вагомості України в цьому напрямку; створення науково-технічних інноваційних центрів, які займатимуться як розробкою інноваційних технологій, так і навчанням власних наукових кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головні управління статистики в Дніпропетровській, Запорізьській, Харківській, Полтавській, Донецькій, Луганській областях.
2. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України (аналітична доповідь). – К.: НІСД, 2013. – 71 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2013_table/1029_dok.pdf.
3. Подгорный В. В. Инвестиционная привлекательность Донецкой области: анализ проблем и пути их решения // Инвестиції: практика та досвід. 2010. – №13. – С.28-33.
4. Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій. Закон України від 9 квітня 2004 року № 1676-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1676-15>
5. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневського; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2014. – 200 с.
6. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Держ. ком. статистики України; ред. О.Г. Осауленка. – К.: Інформаційно-аналітичне агентство, 2013. – 552 с.
7. Статистичний щорічник України за 2013 рік / Держ. служба статистики України; ред. О. Г. Осауленка. – К.: Інформаційно-аналітичне агентство, , 2014 – 534 с.
8. Федулова Л.І. Технологічна структура економіки України // Економіст. 2008. – № 5. – С.28-33.
9. Федулова Л. Концептуальні модель інноваційної стратегії України / Л.Федулова // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – С. 87-100.